

Univerzitetna knjižnica Maribor
Gospejna 10
2000 Maribor

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
Kotnikova ulica 5
1000 Ljubljana

V Mariboru, 29. 4. 2020

ZADEVA: Stališče glede implementacije Direktive EU 2019/790 o avtorski in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu

Spoštovani,

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo je zainteresirano javnost pozvalo, naj do 30.4.2020 posreduje svoja pisna stališča o implementaciji nove Direktive o avtorskih pravicah na enotnem digitalnem trgu¹. DSM Direktiva nalaga državam članicam, da v svoj nacionalni pravni red implementirajo več izjem in omejitev avtorske pravice, ki so ključne tudi za opravljanje dejavnosti knjižnic in tudi drugih ustanov, ki hranijo in nudijo dostop do kulturne dediščine in znanja. V skladu z Uvodnima izjavama 12 in 13 DSM Direktive so raziskovalne organizacije podkategorija ustanov za varstvo kulturne dediščine, zato naj se na takšen način tudi obravnavajo.

Po našem mnenju se pomembna izhodišča in nujna priporočila za dobro in učinkovito implementacijo z našega področja nanašajo zlasti na sledeča ključna področja:

- 3. člen (besedilno in podatkovno rudarjenje),
- 6. člen (ohranjanje kulturne dediščine),
- 8 - 11. člena (razprodana dela),
- 14. člen (neizvirne reprodukcije del),
- 7. člen (pogodbena in tehnološka derogacija)
- 5. člen (digitalno in čezmejno poučevanje)²

S tem dokumentom želimo pristojnemu ministrstvu in tudi Uradu za intelektualno lastnino Republike Slovenije (URSIL), ki bo pod okriljem Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo pripravljaj predlog zakona, ki bo implementiral DSM Direktivo, predložiti jasn in argumentiran predlog, katere cilje je potrebno zasledovati pri implementaciji, da bodo lahko izobraževalne organizacije, raziskovalne ustanove in ustanove za varstvo kulturne dediščine tudi v prihodnosti opravljale svoje poslanstvo.

1. Smernice glede člena 3 DSM Direktive

¹ Direktiva (EU) 2019/790 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. aprila 2019 o avtorski in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu in spremembi direktiv 96/9/ES in 2001/29/ES, dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0790>

² Pri pripravi stališč in smernic smo se posvetovali s strokovnjaki in upoštevali smernice in priporočila strokovnih organizacij: LIBER, Communia, SPARC, EBLIDA, IFLA, Europeana in drugih organizacij, ki zastopajo knjižnice in druge ustanove kulturne dediščine.

DSM Direktiva v členu 3 določa novo izjemo za "besedilno in podatkovno rudarjenje" oziroma "podatkovno analitiko" za namene znanstvenega raziskovanja. Ta nova izjema podeljuje raziskovalcem, ki imajo zakonit dostop do odprtega spleta, kakor tudi do zbirk univerz, knjižnic, arhivov in drugih ustanov za varstvo kulturne dediščine širom EU svobodo izvajanja podatkovne analitike, ne da bi za to potrebovali dovoljenje imetnikov pravic. Ključno je, da te pravice do uživanja te nove izjeme ni mogoče odpraviti ne s pogodbo ne s tehnološkimi ukrepi za zaščito avtorskih del. Ta izjema tako predstavlja ključno pravno podlago raziskovalcem za podatkovno analizo t.i. velikih podatkov.

Bistvo velikih podatkov in s tem razvoja umetne inteligence, je zmožnost računalnikov, da analizirajo in izvlečejo informacije iz strukturiranih in nestrukturiranih nizov podatkov kot odgovor na določeno navodilo oziroma poizvedbo, ki temelji na algoritmu. V pravnem kontekstu se to pogosto poimenuje "besedilno in podatkovno rudarjenje", ali širše "podatkovna analitika" oziroma "analiza besedila in podatkov".

DSM Direktiva državam članicam daje veliko manevrskega prostora, kako lahko izjemo implementirajo v svoj pravni sistem. Slaba implementacija bo lahko predstavljala ključno oviro napredka Republike Slovenije na področju analize velikih podatkov in razvoja umetne inteligence, zato apeliramo na slovenskega zakonodajalca, da vpelje široko in učinkovito izjemo, ki bo predstavljala pravno varen okvir za podatkovno analitiko oziroma ustrezno pravno podlago za pravico raziskovanja, kot jo mnogi imenujejo. Pri tem naj prisluhne slovenskim raziskovalcem oziroma institucijam, ki slovenskim raziskovalcem omogočajo zakoniti dostop do vsebin, ki se podatkovno analizirajo, in izkoristi vse možnosti, ki jih daje DSM Direktiva. Obenem naj zakonodajalec izkoristi tudi možnosti, ki jih v obliki izjeme za raziskovanje ponuja Infosoc Direktiva³ že od leta 2001, ki v naš pravni sistem kljub temu ni bila implementirana.

Obvezna izjema za raziskovalce iz člena 3 DSM Direktive naj se implementira tako, da upošteva sledeče smernice:

1. Pri implementaciji določbe naj se uporablja izraz "analiza besedila in podatkov" ali "podatkovna analitika" in ne "besedilno in podatkovno rudarjenje" zato, da ne bo dvoma, da so vključene vse tehnike podatkovne analize, ki se uporabljajo v procesih ustvarjanja umetne inteligence.
2. Uzakoni naj se obvezen 72-urni odzivni čas imetnikov pravic za primere, ko bo dostop za besedilno in podatkovno rudarjenje oziroma podatkovno analizo blokiran zaradi tehnoloških ovir.
3. Naj se ne določa posebnih zahtev glede varnega shranjevanja podatkov.
4. Naj se ne določa posebnih zahtev glede hrambe podatkov s strani tretjih oseb, ki jih omenja uvodna izjava direktiva, ker to ni potrebno.

Člen 3 DSM Direktive ne ureja vseh okvirjev, ki so potrebni za učinkovito in optimalno pravno analizo podatkov, zato je ključno, da člen 25 DSM Direktive omogoča državam članicam, da sprejmejo ali ohranijo v veljavi izjeme za namene raziskovanja, ki so širše kot člen 3, dokler so v skladu z obstoječim EU pravom (natančneje s členom 5(3) InfoSoc Direktive), zato je ključno, da se za optimalen nacionalni pravni okvir za podatkovno analizo za namene znanstvenega raziskovanja uredi še sledeče:

5. Dovolj naj se oddaljen dostop do vsebin, ko se na podlagi izjeme za besedilo in podatkovno rudarjenje digitalizira analogne predmete.
6. Določi naj se jasna izjema za deljenje oziroma dajanje na voljo javnosti izsledkov podatkovnega rudarjenja.

³ Direktiva 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi, dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX%3A32001L0029>

7. Določi naj se, da je podatkovna analiza programske opreme izrecno dovoljeno v nacionalni zakonodaji.
8. Široka opredelitev upravičencev.

OBRAZLOŽITEV

ad 1) Pri implementaciji določbe naj se uporablja izraz “analiza besedila in podatkov” ali “podatkovna analitika” in ne “besedilno in podatkovno rudarjenje” zato, da ne bo dvoma, da so vključene vse tehnike podatkovne analize, ki se uporabljajo v procesih ustvarjanja umetne inteligence.

Direktiva v Uvodni izjavi 5 uporablja izraz “tehnologije za besedilno in podatkovno rudarjenje”, kar nakazuje, da podatkovna analiza morebiti spada na številna različna področja podatkovne znanosti, ne samo na področje podatkovnega rudarjenja. Ta področja vključujejo analizo podatkov v okviru UI in strojnega učenja. Da se odrazijo različni tehnični okvirji, znotraj katerih se lahko odvija analiza podatkov, svetujemo, da implementacija odraža številne tehnologije, ki so lahko z analizo besedil in podatkov povezane.

ad 2) Uzakoni naj se obvezen 72-urni odzivni čas imetnikov pravic za primere, ko bo dostop za besedilno in podatkovno rudarjenje oziroma podatkovno analizo blokirano zaradi tehnoloških ovir.

Obstoječi mehanizmi, ki dovoljujejo izogibanje tehnološkim ukrepom za zaščito avtorskih del (*Technological Protection Measures, TPM*) so nejasni, netransparentni in, kjer so bili testirani, je testiranje trajalo več mesecev, npr. v VB. Financerji raziskav, organizacije, projekti in posamezniki vlagajo finance in čas za izvajanje podatkovne analize, zato je ključno, da se teh vlaganj in raziskav ne sme neupravičeno preprečevati s počasnim odzivnim časom imetnikov pravic, ko dostop preprečujejo TPM.

Zato naj se oblikuje transparenten in hitro odzivajoč sistem v skladu s členom 6(4) InfoSoc Direktive. Določi naj se največ 72-urni časovni okvir, znotraj katerega mora biti omogočeno nadaljevanje dostopa, če tehnološki ukrepi za zaščito avtorskih del preprečujejo dostop do gradiv, do katerih je bilo zakonito dostopano. To bi moralo veljati še posebej za kupljeno vsebino.

Če dostop ni omogočen v 72 urah, naj veljajo primerne denarne kazni glede na naložbe raziskovalnih organizacij, posameznikov itd. v nakup vsebin in v izvajanje podatkovnega rudarjenja.

ad 3) Naj se ne določa posebnih zahtev glede varnega shranjevanja podatkov

Evropskim knjižnicam se na leto zaupa preko 2,56 milijarde USD za nakup znanstvenih knjig in zbornikov za raziskovalne namene. To vključuje tudi podatkovno rudarjenje. Če se jim zaupa nakup takšnega gradiva, naj se jim zaupa tudi njegova uporaba. “Zaupa se nakup, zaupa se uporaba.” Univerze so učinkovite pri vzpostavljanju primerne varnostne ukrepe za zaščito svojih in tujih sredstev, kakor tudi za spoštovanje določb GDPR.

Izven univerz ima večina organizacij, ki izvaja TDM, najnovejšo tehnologijo varnosti IT, zaradi česar bi morali odločitev o tem, kako najbolje zavarovati informacije, ki se pridobijo z besedilnim in podatkovnim rudarjenjem, prepustiti podatkovnim znanstvenikom in vključenim organizacijam.

Zakonodajalec naj se izogiba določanju posebnih varnostnih zahtev in naj enostavno zgolj natančno implementira člen 3.

ad 4) Naj se ne določa posebnih zahtev glede hrambe podatkov s strani tretjih oseb, ki jih omenja uvodna izjava direktiva, ker to ni potrebno;

Ključnega pomena je, da avtorsko pravo držav članic ne nasprotuje politikam in podpora financierjev raziskav. Da bi kar najbolj povečali ohranitev podatkov in nadaljnjo uporabo s strani drugih raziskovalcev, financierji raziskav prepuščajo odločitev o tem, kje naj se hranijo podatki, raziskovalcem in projektu. Vsaka zahteva, da podatke hrani tretja oseba, tako spodkopava obstoječe najboljše prakse politik upravljanja s podatki, ki jih imajo financierji raziskav, ki jih plačujejo davkoplačevalci, npr. Evropska Komisija, DFG, UKRI itd., zato apeliramo, da se takšnih zahtev v slovenski zakonodaji ne uzakoni.

ad 5) Dovolj naj se oddaljen dostop do vsebin, ko se na podlagi izjeme za besedilo in podatkovno rudarjenje digitalizira analogne predmete

Uzakoni naj se možnost za podatkovno rudarjenje digitaliziranih analognih materialov izven prostorov institucije, ki zagotavlja zakoniti dostop. Člen 3 se ne nanaša na izjemo od pravice dajanja na voljo javnosti, zaradi česar se predpostavlja, da morajo raziskovalci v vsakem primeru biti fizično prisotni v prostorih institucij, da bi lahko tam podatkovno analizirali oziroma rudarili digitalizirane analogne materiale.

Oddaljeno rudarjenje digitaliziranih analognih materialov ne spodkopava namena izjeme in še posebej ne nove akademske discipline digitalnih ved. Podatkovni znanstveniki v večini primerov ne bodo mogli vzpostaviti centra za podatkovno rudarjenje v knjižnici njihove organizacije zaradi pomanjkanja primernih prostorov oziroma niti ne morejo premakniti svoje infrastrukture za podatkovno rudarjenje z mesta, kjer se nahaja.

Zato naj se raziskovalcem dovoli rudarjenje digitaliziranih materialov na daljavo tako, da se ustvari izjema v skladu s členom 5(3)(a) InfoSoc Direktive za ta namen. Na podlagi te izjeme naj se omogoči uporabo digitaliziranih vsebin oziroma predmetov na načine, ki ustrezajo delovnim procesom podatkovnih znanstvenikov in njihovem tehničnemu okolju. To lahko torej morebiti pomeni, da so kopije digitaliziranih predmetov na dnevni bazi dane na voljo za uporabo raziskovalcem, ali vzpostavitev tehnične mreže, do katere imajo nato podatkovni znanstveniki dostop. Da bi uravnotežili potrebe uporabnikov in imetnikov pravic (kot lahko vidimo v knjižničnih izjemah nekaterih EU držav (npr. Irske)), verjamemo, da bi bilo primerno od raziskovalcev, ki dobijo oddaljen dostop do digitalizirane analogne vsebine, zahtevati pisno izjavo, ki naj jo predložijo instituciji, ki omogoči dostop in s katero se zavežejo, da bodo reprodukcije uporabili le za namene besedilnega in podatkovnega rudarjenja. S tem, da takšen proces uvede in nadzoruje institucija, ki omogoča dostop, se ustvari pravno varno okolje za knjižnice in arhive, kakor tudi za raziskovalce, ki lahko nato podatkovno rudarijo v okolju, ki optimizira njihove lastne delovne procese.

ad 6) Določi naj se jasna izjema za deljenje oziroma dajanje na voljo javnosti izsledkov podatkovnega rudarjenja

Dovolj naj se deljenje izsledkov objavljenih in neobjavljenih podatkov (kolikor to določa pravo varstva podatkov itd.) v skladu s tristopenjskim testom. Člen 3 ne vsebuje izjeme za dajanje na voljo javnosti. Zato lahko podatkovni znanstveniki izsledke svojih raziskav delijo le pod izjemo ali kjer izsledki niso varovani z avtorskimi pravicami/pravicami na zbirkah podatkov na izvorniku.

Izjema citiranja, ki omogoča deljenje/dajanje na voljo javnosti objavljenih gradiv je nejasna in izključuje neobjavljeno gradivo, zato ni dovolj.

Večina podatkov, ki jih znanstveniki želijo deliti, za izvirno avtorsko delo ni pomembnih, saj so bili predelani, pomenijo izpeljane podatke in z obratnim inženiringom ni mogoče ustvariti umetniškega izraza, ki je vsebovan v izvirnem avtorskem delu.

Za posameznike in organizacije znotraj EU je možnost deljenja rezultatov TDM bistvenega pomena, da bodo lahko tekmovali z državami, v katerih je to dovoljeno na osnovi institutov poštene rabe (*t.i. fair use*) ali držav, ki imajo uzakonjene široke izjeme za podatkovno analizo kot je npr. Japonska.

ad 7) Izrecno naj se določi, da je podatkovna analiza programske opreme dovoljena

V skladu z definicijami v avtorskem pravu programska oprema šteje med literarna avtorska dela, zato posebna izrecna omemba sicer ni potrebna, vendar naj se v izogib dvomu po vzoru izjeme, ki je določena v členu 4 DSM Direktive, ki programsko opremo še posebej izrecno omenja, programsko opremo izrecno določi tudi v primeru člena 3.

Ad 8) Široka opredelitev upravičencev.

Uvodna izjavi 12 in 13 določata, da je potrebno "raziskovalne organizacije" in "ustanove za varstvo kulturne dediščine" razlagati zelo široko. Zato svetujemo, da zakonodajalec široko opredeli krog upravičencev do izjeme po členu 3 Direktive in na ta način vključi vse ustanove, ki se ukvarjajo s podatkovno analitiko v raziskovalne namene. Izrecno je potrebno tudi izpostaviti, da uvodna izjava 14 pojasnjuje, da so v izjemi zajete »Raziskovalne organizacije in ustanove za varstvo kulturne dediščine, vključno z osebami, ki spadajo k njim«. To pomeni, da izjema zajema vse, ki imajo zakonit dostop do vsebine preko ustanov za varstvo kulturne dediščine.

2. Smernice glede člena 6 DSM Direktive

DSM Direktiva v členu 6 določa novo izjemo za ohranjanje kulturne dediščine. Ta nova izjema ustanovam za varstvo kulturne dediščine omogoča reproduciranje avtorsko varovanih del za namene ohranjanja kulturne dediščine, s čimer zagotavlja, da se knjižnic, arhivov in muzejev pri takšnem reproduciranju ne bo po nepotrebnem omejevalo.

V procesu implementacije je potrebno zagotoviti, da se bodo ustanove za varstvo kulturne dediščine v čim manjši meri soočale z omejitvami glede vrste del, ki jih je dovoljeno reproducirati, kot so na primer omejitve glede gradiv, dostopnih preko strežnikov tretjih oseb, in da izjema poleg reproduciranja pokriva tudi ostale vrste notranje rabe ter tudi spletno žetev s strani ustanov za varstvo kulturne dediščine ali morebitnih upravičencev do izjeme.

Veljavno pravo EU, natančneje InfoSoc Direktiva,⁴ državam članicam omogoča, da sprejmejo izjemo, ki dovoljuje »posebna dejanja reproduciranja, ki jih izvedejo javno dostopne knjižnice, izobraževalne ustanove, muzeji ali arhivi in ki niso storjena zaradi neposredne ali posredne ekonomske ali komercialne koristi«, vendar Slovenija InfoSoc Direktive v tem oziru še ni implementirala. Obstoječa izjema, ki jo ZASP⁵ vsebuje v 3. odstavku 50. člena, sicer dovoljuje, da javni arhivi, javne knjižnice, muzeji ter izobraževalne in znanstvene ustanove za lastne potrebe prosto reproducirajo dela, vendar je ta obstoječa izjema bistveno preozka in vsebuje preveč omejitev (glede količine del, glede obsega reproduciranja itd.), da bi lahko zagotovila učinkovito ohranjanje kulturne dediščine. To omejuje

⁴ Direktiva 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi, dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX%3A32001L0029>

⁵ Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/08, 110/13, 56/15, 63/16 – ZKUASP in 59/19), dostopno na: <http://www.uisrs.si/Pis.web/prejeliPrednisa?id=ZAKO403>

možnosti digitalizacije – t.j. ustvarjanje digitalnih kopij in njihovo primerno shranjevanje – za doseg ciljev ustanov za varstvo kulturne dediščine. Problematično je tudi, da ta izjema predpostavlja plačilo nadomestila, ki se sicer v praksi ne uporablja, zato je potrebno to pravno nevarno situacijo odpraviti, tako kot je v preteklosti odpravljen nadomestilo v zvezi z izjemo za invalide.

Pri izvajanju digitalizacije gradiv je običajno, da se oblikujejo partnerstva ali omrežja, – tudi čezmejna – ki omogočajo bolj učinkovito porabo javnih sredstev in posledično tudi boljši rezultat, t.j. ohranitev večjega števila del.

DSM Direktiva omogoča državam članicam veliko manevrskega prostora, kako lahko izjemo implementirajo v svoj pravni sistem. Slaba implementacija lahko pripelje do zaviranja ohranjanja kulturne dediščine v Republiki Sloveniji, zato slovenskega zakonodajalca pozivamo, da v pravni red vpelje široko in učinkovito izjemo za ohranjanje kulturne dediščine. Pri tem naj upošteva stališča arhivov, muzejev in ostalih ustanov za varstvo kulturne dediščine in naj izkoristi vse možnosti, ki jih omogoča DSM Direktiva, kakor tudi vse možnosti, ki jih že od leta 2001 ponuja InfoSoc Direktive.

Obvezna izjema za ohranjanje kulturne dediščine iz člena 6 DSM Direktive naj se implementira tako, da upošteva sledeče smernice:

1. Široko naj se definira izraz »delo v trajni zbirki« ustanov za varstvo kulturne dediščine.
2. Omogoči naj se orodja za hitro odstranjevanje tehnoloških zaščitnih ukrepov.
3. Seznam dovoljenih namenov rabe del po izjemi naj bo odprt.
4. Izjema naj ne vsebuje omejitev glede dovoljenih orodij, medijev ali formatov, ki jih pri ohranjanju kulturne dediščine lahko uporabijo ustanove za varstvo kulturne dediščine in naj ne vsebuje omejitve glede subjektov, s katerimi lahko ustanove pri tem sodelujejo.
5. Izjeme naj ne bo mogoče odpraviti s pogodbenimi določbami.

Člen 6 DSM Direktive ne ureja vseh okvirjev, ki so potrebni za učinkovito in optimalno ohranjanje kulturne dediščine, da člen 25 DSM Direktive omogoča državam članicam, da sprejmejo ali ohranijo v veljavi izjeme za namene raziskovanja, ki so širše kot člen 3, dokler so v skladu z obstoječim EU pravom (natančneje s členom 5(3) InfoSoc Direktive), zato je ključno, da se za optimalen nacionalni pravni okvir za ohranjanje del še sledeče:

6. Izjema naj pokriva tudi spletno žetev (t.i. »web harvesting«).
7. Izjema naj pokriva vse vrste notranje rabe s strani ustanov za varstvo kulturne dediščine.

OBRAZLOŽITEV

ad 1) Široko naj se definira izraz »delo v trajni zbirki« ustanov za varstvo kulturne dediščine.

V današnji digitalni dobi je težko definirati, katera dela se nahajajo v zbirkah ustanov za varstvo kulturne dediščine, npr. v zbirkah knjižnic. V veliko primerih imajo lahko ustanove le licence za dostop do del in pravno gledano sploh niso več njihove lastnice. Zato svetujemo, da naj se določi, da se izjema nanaša tudi na dela, do katerih imajo knjižnice dostop za več kot le kratek čas.

ad 2) Omogoči naj se orodja za hitro odstranjevanje tehnoloških zaščitnih ukrepov.

DSM Direktiva v Uvodni izjavi 7 poudarja, da tehnološki zaščitni ukrepi ne smejo preprečevati rabe izjem in omejitev in, da se mora imetnikom pravic najprej omogočiti, da sami odstranijo tehnološke zaščitne ukrepe, ki preprečujejo koriščenje izjem ali omejitev.

To lahko predstavlja težave, če bodo protovoljne odstanitve ukrepov imetnikov pravic pripeljale do dolgih zamud pri ohranjanju del, ker bodo morale ustanove za varstvo kulturne dediščine vsakič zaprositi za prostovoljno odstranitev tehnoloških zaščitnih ukrepov. Zato je potrebno določiti kratke roke, znotraj katerih morajo imetniki pravic odstraniti tehnološke zaščitne ukrepe oziroma dovoliti ustanovam za varstvo kulturne dediščine, da to storijo neposredno. V vsakem primeru naj rok za odstranitev ukrepov ne bo daljši od 72 ur. **»Smernice glede člena 7. DSM Direktive«.**

ad 3) Seznam dovoljenih namenov rabe del po izjemi naj bo odprt.

Direktiva dopušča možnost, da izjema za ohranjanje zajema širok spekter dovoljenih namenov rabe. Svetujemo, da se ta manevrski prostor izkoristi in naj se v izjemo za ohranjanje vključi čim več relevantnih dejavnosti, povezanih s preživetjem oziroma ohranjanjem del (npr. katalogizacija). V ta namen naj bo seznam dovoljenih namenov rabe del v skladu s to izjemo odprt.

ad 4) Izjema naj ne vsebuje omejitev glede dovoljenih orodij, medijev ali formatov, ki jih pri ohranjanju kulturne dediščine lahko uporabijo ustanove za varstvo kulturne dediščine in naj ne vsebuje omejitev glede subjektov, s katerimi lahko ustanove pri tem sodelujejo.

DSM Direktiva v Uvodni izjavi 27 izrecno določa, da mora biti ustanovam za varstvo kulturne dediščine omogočena svoboda pri izbiri načina in subjektov, s katerimi bodo izvajale reproduciranje za namene ohranjanja in da mora izjema za ohranjanje omogočiti izdelavo kopij "kadar koli v življenjskem ciklu dela ali drugega predmeta varstva".

To naj se odrazi v slovenski zakonodaji tako, da se v zakonsko določbo vključi vse relevantno besedilo iz Uvodne izjave 27 DSM Direktive.

ad 5) Izjeme naj ne bo mogoče odpraviti s pogodbenimi določbami.

DSM Direktiva jasno določa, da naj izjeme za ohranjanje ne bo mogoče odpraviti s pogodbenimi določbami. Zato pozivamo, da je v zakonskem besedilu jasno zapisano, da lahko ustanove za varstvo kulturne dediščine ne upoštevajo morebitnih pogodbenih določb, ki izjemi nasprotujejo. Glejte tudi spodaj **»Smernice glede člena 7. DSM Direktive«.**

ad 6) Izjema naj pokriva tudi spletno žetje (t.i. »web harvesting«).

Kljub temu, da DSM Direktiva izrecno ne omenja spletnega žetja (t.i. »web harvesting«), je njegova vrednost kot sredstva za reproduciranje je vedno bolj prepoznavna. Z njegovo vključitvijo v izjemo bi slovenski zakonodajalec pripomogel k razvoju spletnega žetja tako v Sloveniji kakor v EU.

ad 7) Izjema naj pokriva vse vrste notranje rabe s strani ustanov za varstvo kulturne dediščine.

DSM Direktiva omogoča, da se pod izjemo za ohranjanje vključi širok spekter dejavnosti ustanov za varstvo kulturne dediščine. Zato pozivamo, da se v slovenski pravni red vpelje široka izjema, ki pokriva vse vrste notranje rabe del s strani ustanov za varstvo kulturne dediščine. Na ta način bi slovenski zakonodajalec stopil v korak s časom in izjemo prilagodil digitalni tehnologiji in različnim vrstam rabe, ki so omogočene z digitalno tehnologijo.

3. Smernice glede členov 8-11 DSM Direktive

Členi 8, 9, 10 in 11 DSM Direktive dovoljujejo ustanovam za varstvo kulturne dediščine, da razprodana dela iz svojih zbirk objavijo oziroma jih dajo na voljo javnosti prek spleta.

Člen 8. DSM Direktive zahteva, da države članice določijo pravno podlago, ki bi ustanovam za varstvo kulturne dediščine omogočila digitalizacijo razprodanih del in njihovo dajanje na voljo javnosti prek spleta. Države lahko to omogočijo na dva načina: a) z mehanizmom licenc oziroma dovoljenj, ki jih podelijo ustrezne in dovolj reprezentativne organizacije za kolektivno upravljanje pravic ali b) kadar takšne organizacije ni, preko izjeme. Vsi imetniki pravic, katerih dela so digitalizirana in dostopna javnosti na podlagi teh določil, morajo imeti možnost izstopiti iz sistema, kar pomeni, da lahko zahtevajo umik svojih del iz tega, kar je bilo dano na voljo prek licence ali izjeme.

Rešitev, ki temelji na licencah, predstavlja t.i. razširjeno kolektivno licenciranje (Extended Collective Licensing, ECL) oziroma razširjeno kolektivno upravljanje (Extended Collective Management, ECM), ki temelji na domnevi reprezentativnosti in je v našem pravnem sistemu še ne poznamo, zato bo predstavljala velik izziv za učinkovito implementacijo v praksi. Poznajo jih v nekaterih drugih zlasti nordijskih državah članicah, kjer je praksa in tudi kultura kolektivnega upravljanja pravic bistveno bolj razvita. Sistem razširjenega kolektivnega upravljanja organizacijam za kolektivno upravljanje pravic omogoča, da podelijo licence ne samo v imenu članov, torej avtorjev, od katerih so pridobili izrecno pooblastilo, ampak tudi v imenu avtorjev, ki kolektivne organizacije niso izrecno pooblastili. Razširitev licence na dela avtorjev, ki niso člani organizacij za kolektivno upravljanje pravic, je možno zaradi (domnevane) reprezentativnosti takšnih organizacij, ki temelji na zakonu oziroma zakonski domnevi. V skladu z veljavnim pravom v Republiki Sloveniji lahko kolektivne organizacije upravljajo pravice samo na podlagi veljavnega dovoljenja, ki ga kolektivni organizaciji podeli Urad Republike Slovenije za intelektualno lastnino (URSIL), kar bo moralo biti upoštevano tudi v tem primeru.

Čeprav se reprezentativnost kolektivne organizacije ocenjuje ob podeljevanju dovoljenja, je potrebno dejansko reprezentativnost v skladu z določbami o razprodanih delih, da lahko nastopijo učinki razširjenega kolektivnega upravljanja, presoјati tudi v skladu s temi določbami.

V primerih, ko dovolj reprezentativna organizacija za kolektivno upravljanje pravic (dovolj reprezentativna za vrsto dela in za eno ali več pravic) ne obstaja, bo namesto licence veljala možnost uporabe del na podlagi izjeme. To bo ključnega pomena za učinkovito implementacijo teh določb v Republiki Sloveniji.

Člen 9. DSM Direktive določa, da mehanizmi predstavljeni v členu 8 omogočijo, da se dovoli uporaba razprodanih del ali drugih predmetov varstva v trajni zbirki ustanov za varstvo kulturne dediščine v vseh državah članicah EU.

Člen 10. DSM Direktive določa, da bo portal za dostop ustanovljen s strani Urada Evropske unije za intelektualno lastnino (EUIPO), ki je institucija, ki prav tako vodi Evidenco osirotelih del (10. člen).

Člen 11. DSM Direktive določa, da morajo države članice omogočiti dialog med imetniki pravic, organizacijami za kolektivno upravljanje pravic in ustanovami za varstvo kulturne dediščine zato, da se doseže sporazum o predpostavkah glede definicije razprodanih del in da se omogoči delovanje licenc in izjeme v praksi. Ključno je, da se ustanove za varstvo kulturne dediščine udeležijo dialoga.

Ta določila predstavljajo obetavni za dosežek masovne digitalizacije razprodanih del po vzoru direktive, ki ureja področje osirotelih del. Jasnost glede glavnih aspektov implementacije besedila bo ključna, pri čemer bo glavno upoštevanje potreb ustanov za varstvo kulturne dediščine v prihodnosti, sicer določbe ne bodo imele učinka v praksi.

Določbe iz členov 8 do 11 DSM Direktive naj se implementirajo tako, da upošteva sledeče smernice:

1. Natančno naj se opredeli obseg licenčnega mehanizma oziroma podeljevanja dovoljenj za uporabo.
2. Določi naj se uporabna in splošna definicija razprodanih del (OOCWs).
3. T.i. razumno prizadevanje za oceno, ali je delo razprodano naj bo opredeljeno tako, da za ustanove za varstvo kulturne dediščine ne bo preveč obremenjujoče.
4. Definicija »ustanove za varstvo kulturne dediščine« naj bo široka.
5. Definicija »dovolj reprezentativne organizacije za kolektivno upravljanje pravic« naj bo ozka in stroga.
6. Jasno naj bodo določene vrste dovoljenj, ki jih podeljujejo kolektivne organizacije za upravljanje pravic, in učinek dovoljenj.
7. Obseg izjeme za ustanove kulturne dediščine za uporabo razprodanih del naj bo širok.
8. Tehnološki ukrepi za zaščito avtorskih del in neveljavnost pogodbenih določil, ki onemogočajo uveljavljanje izjeme.
9. Transparentno in učinkovito delovanje kolektivne organizacije.
10. Dialog med deležniki.
11. Vzpostavi naj se učinkovit in uporaben portal EUIPO.

OBRAZLOŽITEV

ad 1) Natančno naj se opredeli obseg licenčnega mehanizma oziroma podeljevanja dovoljenj za uporabo.

Da se zagotovi pravna varnost za vse vpletene stranke je pomembno, da se licenčni mehanizem oziroma podeljevanje dovoljenj uporabi le v primerih, kjer je kolektivna organizacija dovolj reprezentativna »na podlagi pooblastil imetnikov pravic za vrste del ali drugih predmetov varstva ter za pravice, ki so predmet licence«. V Republiki Sloveniji je ključno, da ima kolektivna organizacija tudi ustrezno dovoljenje za upravljanje ustreznih pravic na ustreznih vrstah del, ki ga podeljuje Urad Republike Slovenije za intelektualno lastnino.

Poleg reprezentativnosti, ki jo mora kolektivna organizacija izkazovati v času podeljevanja dovoljenja, naj se vzpostavi tudi stroge kriterije za preverjanje reprezentativnosti kolektivna organizacije (člen 8 (5) in člen 11) v času podeljevanja ustreznih dovoljenj in licenc. Določi naj se jasne definicije »vrste del« in »pravic«, ki jih mora kolektivna organizacija upravljati, saj bo s tem jasno določeno, da se bo v primeru, da kolektivne organizacije teh kriterijev ne izpolnjujejo, uporabila izjema.

Jasno naj bo, da je reprezentativna kolektivna organizacija samo tista kolektivna organizacija, ki v skladu z veljavnim dovoljenjem za upravljanje pravic 1) ne samo »pokriva« večje število imetnikov pravic za ustrezno vrsto del ali drugih predmetov varstva (2) ampak tudi »pokriva« večje število imetnikov pravic za eno ali več pravic, omenjenih v členu 8 (1).

ad 2) Določi naj se uporabna in splošna definicija razprodanih del (OOCWs).

Definicija v členu 8(5) je precej osnovna in v določenih primerih celo neuporabna, zato naj zakonodajalec določi:

- da med razprodana dela spadajo vsa nekomercialna dela (vključno z neobjavljenimi) deli;
- da je dostopnost dela kot celote in ne njegovih posameznih delov kriterij za določanje statusa za to kategorijo;
- da dela, ki so izposojena na dolgi rok, spadajo v to kategorijo; in
- da tudi, če so dela dostopna v prevedeni obliki, so njene ostale verzije še vedno lahko razprodana dela;

- da se kriteriji za določanje statusa razprodanih lahko razlikujejo glede na različne vrste del;
- da naj se določi, če je le mogoče, splošni kriterij, kot je presečni datum (vsa dela, ki so ustvarjena/ objavljena pred tem časom, spadajo v kategorijo razprodanih del)(člen 8(5));
- poskrbi naj se, da dela državljanov neevropskih držav niso kot taka izključena, ampak da se izključi le zbirke del, ki so večinoma sestavljena iz del državljanov neevropskih držav. Status zbirke del naj se določi v posvetovanju z imetniki pravic, z ustanovami za varstvo kulturne dediščine in KO v vsakem sektorju, pri čemer je nujno, da so ustanove za varstvo kulturne dediščine vključene v dialoge med deležniki, kjer lahko jasno izrazijo svoje želje in potrebe.

ad 3) T.i. razumno prizadevanje za oceno, ali je delo razprodano naj bo opredeljeno tako, da za ustanove za varstvo kulturne dediščine ne bo preveč obremenjujoče.

Uvodna izjava 37 jasno navaja, da v primeru množične digitalizacije razumnega prizadevanja ni potrebno ponavljati, da ga ni potrebno izvajati od dela do dela (razen če se to »šteje za smiselno glede na razpolago relevantnih informacij, verjetnosti, da bo komercialno na razpolago ter stroškov«) in da iskanja ni potrebno izvajati izven držav članic, kjer ima ustanova za varstvo kulturne dediščine sedež, razen če se to »šteje za razumno«.

Razumno prizadevanje za oceno, ali je delo oziroma drug predmet varstva razprodan, od ustanov za varstvo kulturne dediščine naj ne zahteva, da institucije za varstvo kulturne dediščine:

- (i) naredijo oceno vsakega dela, razen če je to razumno, pri čemer naj velja, da je nerazumno delati oceno vsakega dela pri projektih digitalizacije v velikem obsegu;
- (ii) upoštevajo status t.i. vključenih del ali drugih predmetov varstva;
- (iii) iščejo dela ali druge predmete varstva zunaj države, v kateri so ustanovljene, razen če je to razumno;
- (iv) upoštevajo dokaze, razen če gre za enostavno dostopne dokaze o prihajajoči dostopnosti del ali drugih predmetov varstva;
- (v) po preteku določenega časa ponovijo oceno.

ad 4) Definicija »ustanove za varstvo kulturne dediščine« naj bo široka.

Definicija »ustanove za varstvo kulturne dediščine« naj zajema javno dostopne knjižnice in muzeje, ne glede na vrsto del ali drugih predmetov varstva, ki jih imajo v svojih stalnih zbirkah, ter arhive, filmske ustanove ali ustanove za avdio dediščino. Med ustanove so vključene tudi nacionalne knjižnice in nacionalne arhive ter, kar zadeva njihove arhive in javno dostopne knjižnice, izobraževalne ustanove, raziskovalne organizacije in javne radiodifuzne organizacije.

ad 5) Definicija »dovolj reprezentativne organizacije za kolektivno upravljanje pravic« naj bo ozka in stroga.

V skladu s slovensko zakonodajo lahko organizacije za kolektivno upravljanje pravic upravljajo samo pravice v skladu z dovoljenjem, ki jim ga podeli Urad RS za intelektualno lastnino. Organizacije za kolektivno upravljanje pravic morajo tako jasno določiti vrsto del, ki jih zastopajo in ali lahko nudijo potrebne pravice, v roku, ki ni daljši od treh mesecev po uveljavitvi te določbe, vendar samo, če je to v skladu z njihovim dovoljenjem, sicer potrebujejo novo dovoljenje za upravljanje pravic. Pri podeljevanju dovoljenja in tudi pri določanju ali lahko na podlagi dovoljenja upravljajo pravice v skladu s temi določbami, je potrebno upoštevati zadostno reprezentativnost, ki naj predstavlja vsaj 80% vseh imetnikov v Republiki Sloveniji.

ad 6) Jasno naj bodo določene vrste dovoljenj, ki jih podeljujejo kolektivne organizacije za upravljanje pravic, in učinek dovoljenj.

Dovolj reprezentativne organizacije za kolektivno upravljanje pravic lahko z ustanovami za varstvo kulturne dediščine, v skladu s svojim dovoljenjem, sklepajo neizključne licence za nekomercialne namene za reproduciranje, distribucijo, priobčitev javnosti ali dajanje na voljo javnosti razprodanih del ali drugih predmetov varstva, ki se trajno nahajajo ali so na podlagi dolgotrajne posoje v zbirki ustanove, ne glede na to, ali so vsi imetniki pravic, ki jih zajema licenca, podelili mandat organizaciji za kolektivno upravljanje pravic.

Kolektivna organizacija lahko podeljuje dovoljenja samo pod pogojem, da:

- a) je organizacija za kolektivno upravljanje pravic dovolj reprezentativna za relevantno vrsto del ali drugih predmetov varstva, kar mora biti razvidno iz dovoljenja in kar mora biti tudi dejansko izkazano v praksi;
- b) da je vsem imetnikom pravic zagotovljena enaka obravnava glede pogojev licence.

Dovoljenja za ustanove za varstvo kulturne dediščine, ustanovljene v Republiki Sloveniji, podeljujejo kolektivne organizacije, ki so reprezentativne v Republiki Sloveniji, vendar se lahko obseg dovoljenja za razprodana dela ali druge predmete varstva razširi na razprodana dela ali druge predmete varstva v katerikoli državi članici Evropske unije.

ad 7) Obseg izjeme za ustanove kulturne dediščine za uporabo razprodanih del naj bo širok.

V primeru, da reprezentativne kolektivne organizacije za določeno vrsto del oziroma drugih predmetov varstva in določeno vrsto pravic (še) ni, se uporablja izjema, na podlagi katere lahko ustanove za varstvo kulturne dediščine, dajejo na voljo javnosti razprodana dela ali druge predmete varstva za nekomercialne namene pod pogojem, da:

- (a) navedejo ime avtorja ali katerega koli drugega določljivega imetnika pravic, razen če to ni mogoče; in
- (b) so takšna dela ali drugi predmeti varstva dani na voljo na nekomercialnih spletnih straneh.

Uporabe na podlagi te izjeme naj ne bodo predmet nadomestil.

Za rabo del ali drugih predmetov varstva v skladu s to izjemo se domneva, da izvaja izključno v državi članici, kjer je ustanovljena ustanova za varstvo kulturne dediščine, ki dela oziroma druge predmete varstva uporablja.

ad 8) Tehnološki ukrepi za zaščito avtorskih del in neveljavnost pogodbenih določil, ki onemogočajo uveljavljanje izjeme.

Ustanove za varstvo kulturne dediščine lahko odstranijo tehnološke ukrepe za zaščito, ki jim preprečujejo uporabo izjeme iz 5. odstavka tega člena.

Zakonodajalec naj uzakoni, da se določb o razprodanih delih ne sme onemogočati s tehnološkimi ukrepi ali izključiti s pogodbami. Ustanove za varstvo kulturne dediščine lahko odstranijo tehnološke ukrepe za zaščito, ki jim preprečujejo uporabo izjeme iz 5. odstavka tega člena. Morebitna pogodbeno določila, ki izključujejo uživanje koristi te izjeme, naj se štejejo za neveljavna.

ad 9) Transparentno in učinkovito delovanje kolektivne organizacije

Kolektivna organizacija, ki lahko podeljuje t.i. razširjena dovoljenja za uporabo razprodanih del, mora izpolnjevati pogoje transparentnosti in pogoje za upravljanje, ki so določeni v Direktivi 2014/26/EU⁶, ki je pri nas delno prenesena v ZKUASP⁷. V skladu s pravom, ki velja v Republiki Sloveniji, bo morala imeti kolektivna organizacija ustrezno dovoljenje v skladu z ZKUASP. Tudi pogoji uporabe naj se določijo v skupnem sporazumu, ki bo skladen z zahtevami ZASP in ZKUASP. Morebitne spore naj se rešuje pred organom za reševanje sporov, ki naj preverja pogoje uporabe in tudi preverja zadostno reprezentativnosti kolektivne organizacije za določeno vrsto del in določeno vrsto pravic.

ad 10) Dialog med deležniki.

Izvede naj se širok in vključujoč dialog z deležniki, v katerem bodo široko zastopane vse vrste ustanov za varstvo kulturne dediščine tako, da bodo določbe o razprodanih delih implementirane na način, ki bo ustrezal dejanskim potrebam in praksam ustanov za varstvo kulturne dediščine.

V tem dialogu naj se razpravlja tudi o merilih reprezentativnosti KO, ter o kriteriji in postopkih za določitev statusa razprodanih del (kot je opisano v zgornjih okvirih).

ad 11) Vzpostavi naj se učinkovit in uporaben portal EUIPO.

Predlagamo, da slovenski predstavniki pri sodelovanju z EUIPO poudarjajo, da mora EUIPO portal izpolniti zahteve in zadostiti potrebam svojih uporabnikov in da ga je treba razvijati v tesnem sodelovanju s prihodnjimi uporabniki. Vzpostavljanje ločene nacionalne infrastrukture za registracijo in objavo razprodanih del ni potrebna, ker to samo povečuje režijske stroške ustanov za varstvo kulturne dediščine in tudi drugih deležnikov npr. KO. Ukrepi za objavlanje naj se izvajajo samo preko enotnega portala EUIPO.

4. Smernice glede člena 14 DSM Direktive

Člen 14. DSM Direktive predstavlja varovalko javne domene, saj zagotavlja, da reprodukcije avtorskih del vizualne umetnosti, ki so v javni domeni, ne uživajo avtorsko-pravnega varstva oziroma varstva in jih na tako ni mogoče izločiti iz javne domene. Člen 14. DSM Direktive se nanaša samo na dela vizualne umetnosti kot so npr. slike, risbe, fotografije, kipi, arhitekturna dela, oblikovalska dela, keramika, obrtna dela, freske, grafiti, videi. Člen 14 DSM Direktive zagotavlja, da se lahko reprodukcije del v javni domeni prosto uporabljajo v vseh državah članicah EU.

Kljub temu, da se člen 14 DSM Direktive nanaša samo na avtorska dela vizualne umetnosti, lahko države članice varovalko razširijo, tako da se nanaša: na katerikoli dela in tudi na kakršnokoli reprodukcijo. Države članice lahko določijo, da se določba nanaša na vse neizvirne reprodukcije avtorskih del ne glede na to, kdaj te reprodukcije nastanejo, torej da se ne nanaša samo na neizvirne reprodukcije del, ki so v javni domeni. Takšna implementacija bi bila najbolj učinkovita in bi preprečevala, da pridobijo novo avtorsko-pravno varstvo neizvirne reprodukcije del, ki so v javni domeni in tudi neizvirne reprodukcije vseh ostalih avtorsko-pravnih del.

Predlagamo, da se implementira rešitev tako, da upošteva sledeče smernice:

⁶ Direktiva 2014/26/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. februarja 2014 o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic ter izdajanju več ozemeljskih licenc za pravice za glasbena dela za spletno uporabo na notranjem trgu, dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sl/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0026>

⁷ Zakon o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (Uradni list RS, št. 63/16), dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7317>

- ki bi morebitno dodatno varstvo odrekla vsem neizvirnim reprodukcijam del in predmetov varstva oziroma vsem gradivom, ki nastanejo kot rezultat reproduciranja zavarovanega dela ali drugega predmeta varstva, niso zavarovani z avtorsko ali sorodnimi pravicami, razen če je takšno gradivo originalno v smislu avtorjeve individualne intelektualne stvaritve.
- da bi takšno varstvo odrekla ne glede ali je dejanje reproduciranja bilo izvedeno pred ali po poteku obdobja varstva dela ali drugega predmeta varstva,
- da bi se prepoved nanašala na kakršnokoli dvo ali trodimenzionalno reprodukcijo, ne glede na obliko, sredstva, tehnologijo ali medij reprodukcije.

5. Smernice glede člena 7. DSM Direktive

DSM Direktiva v členu 7 ureja dva pomembna problema, s katerimi se srečujejo upravniki in sicer prekrivanje izjem in omejitev z nasprotujočimi pogodbenimi določbami in prekrivanje izjem in omejitev avtorskih pravic s tehnološkimi zaščitnimi ukrepi.

V prvem odstavku člen 7. DSM Direktive določa, da so neizvršljive pogodbene določbe, ki bi bile v nasprotju z izjemami iz Direktive, medtem ko v drugem odstavku člen 7 DSM Direktive določa, da mora biti uporabnikom omogočeno dostopanje do gradiva, ki je sicer zaščiteno s tehnološkimi zaščitnimi ukrepi.

Čeprav veljavno pravo EU ni popolnoma jasno glede vprašanja, ali lahko pogodbeni določila prevladajo nad izjemami in omejitvami od avtorske in sorodnih pravic, je Sodišče EU na primer v združenih zadevah C-457/11 do C-460/11⁸ odločilo, da izjeme od avtorske in sorodnih pravic prevladajo nad pogodbami, tudi če prevlada ni nikjer izrecno zapisana. Zato je zaradi večje pravne varnosti uporabnikov ključno, da se pri implementaciji DSM Direktive v slovenski pravni red izrecno določi, da imajo izjeme in omejitve iz Direktive prednost pred nasprotnimi pogodbenimi določili.

Tehnološki zaščitni ukrepi (TPM med katere spadajo npr. ključavnice, zaščita z gesli itd., v trenutno veljavnem pravu EU predstavljajo veliko težavo, saj uživajo skoraj absolutno zaščito. InfoSoc Direktiva⁹ namreč določa, da jih ni dovoljeno odstraniti oziroma jih zaobiti, razen za namene zakonite uporabe del po določenih izjemah. V Sloveniji ZASP¹⁰, ki sicer govori o tehničnih ukrepih, v 166.c členu sicer določa, da morajo imetniki pravic, ki uporabljajo tehnološke zaščitne ukrepe, z njihovo spremembo omogočiti uveljavljanje nekaterih izjem in omejitev, vendar to ni dovolj. Mehanizmi, s katerimi se omogoča dostop do avtorskopravno varovanih vsebin, namreč niso jasno določeni, njihova uporaba v praksi pa je obremenjujoča in zamudna. V postopku implementacije DSM Direktive mora biti zato zagotovljeno, da bo upravičencem do izjem in omejitev omogočen predvsem hiter in učinkovit dostop do gradiv, do katerih lahko sicer zakonito dostopajo.

V skladu s členom 7. DSM Direktive se prepoveduje pogodbeni derogacija za primere: nove izjeme za besedilno in podatkovno rudarjenje za namene znanstvenega raziskovanja, ki daje določenim raziskovalcem svobodo za izvajane podatkovne analitike (3. člen), nove izjeme za izobraževanje (5. člen), nove izjeme za ohranjanje kulturne dediščine (6. člen).

⁸ Sodba z dne 27. 6. 2013, združene zadeve C-457/11 do C-460/11, Verwertungsgesellschaft Wort (VG Wort) proti Kyocera, Epson Deutschland GmbH, Xerox GmbH (C-457/11), Canon Deutschland GmbH (C-458/11), in Fujitsu Technology Solutions GmbH (C-459/11), Hewlett-Packard GmbH (C-460/11) proti Verwertungsgesellschaft Wort (VG Wort), dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=138854&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9105558>

⁹ Direktiva 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi, dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX%3A32001L0029>

¹⁰ Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/08, 110/13, 56/15, 63/16 – ZKUASP in 59/19), dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/prepledPrednosa?id=ZAKO403>

Države članice imajo možnost, da izboljšajo pravno varnost uporabnikov in učinek, ki ga vzpostavlja člen 7. določijo za vse izjeme in omejitve v skladu z veljavno zakonodajo, tako da določijo prepoved pogodbene in tehnološke derogacije za vse izjeme in omejitve v veljavni zakonodaji.

Predlagamo, da se v zvezi z implementacija člena 7 DSM Direktive implementira rešitev tako, da upošteva sledeče smernice:

1. Zahteva naj se, da imetniki pravic upravičencem do izjem zagotovijo dostop do gradiv v roku 72 ur.
2. Vzpostavi naj se odgovornost imetnikov avtorskih pravic, če ne zagotovijo dostopa v roku 72 ur.
3. Vse izjeme naj se zavaruje pred morebitno odpravo s pogodbenimi določili.
4. Vse izjeme naj se zavaruje pred morebitno odpravo s tehnološkimi zaščitnimi ukrepi.
5. Omogoči naj se zaobid tehnoloških zaščitnih ukrepov v obsegu, ki je potreben za uporabo izjem in omejitev.

OBRAZLOŽITEV

ad 1) Zahteva naj se, da imetniki pravic upravičencem do izjem zagotovijo dostop do gradiv v roku 72 ur.

Če se za odpravo tehnoloških zaščitnih ukrepov zahteva sprožitev zapletenih sodnih ali upravnih postopkov, to predstavlja nesorazmerno breme za upravičence po izjemah in omejitvah, ki želijo zakonito dostopati do gradiv. Dodatno lahko predolg postopek za odstranitev tehnoloških zaščitnih ukrepov pomeni celo izvotlitev pravic, saj je pri določenih izjemah in omejitvah (npr. za besedilno in podatkovno rudarjenje) ključno, da se do gradiv dostopa hitro.

Zato svetujemo, da slovenski zakonodajalec zagotovi hiter in transparenten postopek (če je mogoče, z uporabo uporabnikom prijaznih spletnih obrazcev), ki bo uporabnikom zagotovil pridobitev tehničnih sredstev za dostop in uporabo vsebin, oziroma odstranitev tehnoloških zaščitnih ukrepov, ki dostop do vsebin preprečujejo. Za primere, ko imetniki pravic tudi na zahtevo ne odpravijo tehnoloških varnostnih ukrepov, naj bo določeno, da se upravičencu dostop omogoči z odredbo vlade v roku, ki ne sme biti daljši od 72 ur.

ad 2) Vzpostavi naj se odgovornost imetnikov avtorskih pravic, če ne zagotovijo dostopa v roku 72 ur.

Zakonodajalec naj vzpostavi spodbudo za imetnike pravic, da spoštujejo pravice uporabnikov do dostopa in uporabe vsebin, ki so zaščitene s tehnološkimi zaščitnimi ukrepi. Zato naj bo predpisano plačilo odškodnine upravičencem do izjem, za primere, ko imetniki pravic upravičencem do izjem ne bodo zagotovili sredstev za dostop do gradiv oziroma ne bodo odstranili tehničnih varnostnih ukrepov v 72 urah od prejetja zahteve.

ad 3) Vse izjeme naj se zavaruje pred morebitno odpravo s pogodbenimi določili.

Pogodbena določila, ki bi poskušala omejiti ali preprečiti uporabo, dovoljeno na podlagi katerikoli izjeme od avtorske in sorodnih pravic, naj bodo prepovedana. Vsaka izjema od avtorskih pravic je pretehtana in utemeljena na podlagi temeljnih pravic drugih in uzakonjena z razlogom. Zato slovenski zakonodajalec ne sme dovoliti, da se uporabniki znajdejo v položaju, v katerem ne bodo imeli druge izbire, kot da sprejmejo neugodne pogodbene pogoje za dostop do vsebin, pod katerimi ne bi mogli več uživati svojih pravic, ki jim sicer pripadajo v skladu z izjemami ali omejitvami.

ad 4) Vse izjeme naj se zavaruje pred morebitno odpravo s tehnološkimi zaščitnimi ukrepi.

Glede na sedaj veljavno pravo EU in slovensko zakonodajo je odstranitev oziroma spremembo tehnoloških zaščitnih ukrepov mogoče zahtevati le za uporabo v skladu z nekaterimi izjemah in omejitvami in v skladu z zapletenim postopkom. Ni razloga, da bi izjeme od avtorske in sorodnih pravic urejali različno glede na način dostopanja do vsebin, zaradi česar bi morali tudi uporabniki temeljnih izjem v javnem interesu, kot so npr. citat in parodija uživati pravico, da od imetnika pravic zahtevajo zagotovitev dostopa do vsebin. Zato slovenskega zakonodajalca pozivamo, da uporabnikom vseh izjem omogoči možnost zahtevati odstranitve tehnoloških zaščitnih ukrepov za dostop do gradiv.

ad 5) Omogoči naj se zaobid tehnoloških zaščitnih ukrepov v obsegu, ki je potreben za uporabo izjem in omejitev.

Uporabniki bodo lahko učinkovito dostopali do vsebine in jo uporabljali le, če bodo lahko sami zaobšli tehnološke varnostne ukrepe, ki onemogočajo dostop. Slovenski zakonodajalec lahko to doseže na dva načina: da dovoli zaobid tehnoloških zaščitnih ukrepov takrat, ko imetnik pravic uporabnikom sam ne zagotovi sredstev za odstranitev tehnoloških ukrepov v 72 urah od vložitve zahteve, oziroma da se dovoli zaobid tehnoloških zaščitnih ukrepov ne da bi uporabnik moral imetnika pravic pozvati k njihovi odpravi.

6. Smernice glede člena 5. DSM Direktive, ki se nanašajo na knjižnice in druge ustanove kulturne dediščine

Obvezna izjema za izobraževanje, ki jo določa člen 5. DSM Direktive, bo lahko omogočala poučevalcem in učencem v formalnem izobraževalnem okolju določeno vrsto rab (npr. skeniranje, nalaganje, streaming) avtorsko varovanih vsebin (npr. slik, besedila, videov), ne da bi za to potrebovali predhodno dovoljenje imetnikov avtorskih pravic, pod pogojem da spoštujejo pogoje iz člena 5.

Splošno stališče knjižnic in drugih ustanov za varstvo kulturne dediščine, je, da naj se implementira široka in pravno jasna izjema za izobraževanje, ki bo zasledovala javni interes v izobraževanju, katerega zagovarjajo izobraževalne ustanove.

Predlagamo, da se v zvezi z implementacija člena 5. DSM Direktive implementira rešitev tako, da upošteva sledeče smernice:

1. V okvir izjeme naj se izrecno vključijo izobraževalne dejavnosti, ki jih nudijo ustanove za varstvo kulturne dediščin.
2. Izjema naj ne bo predmet nadomestil.

OBRAZLOŽITEV

ad 1) V okvir izjeme naj se izrecno vključijo izobraževalne dejavnosti, ki jih nudijo ustanove za varstvo kulturne dediščin.

Čeprav izjema omogoča rabo izven prostorov izobraževalne ustanove, npr. v muzeju, knjižnici ali drugi ustanovi za varstvo kulturne dediščine, ne zajema dejavnosti, ki jih vodijo takšne institucije same. Glede na to, da vsako leto 24 milijonov odraslih sodeluje v neformalnih usposabljanjih v knjižnicah preko EU, bi jih bilo smiselno vključiti v obseg, pokrit s to določbo. V skladu z implementacijo člena 5. DSM Direktive naj se izrecno določi, da za »namene tega člena se knjižnice in ustanove za varstvo kulturne dediščine štejejo za izobraževalne ustanove.«

ad 2) Izjema naj ne bo predmet nadomestil.

Državam članicam ni treba implementirati možnosti, ki jim jo podeljuje člen 5(4), da rabo po izjemi podvržejo plačilu pravičnega nadomestila.

Izjema ne pomeni prostega dovoljenja za rabo avtorsko varovanih gradiv na načine, ki imetnikom pravic povzročajo neupravičeno škodo oziroma raba v skladu z izjemo povzroči minimalno škodo oziroma je sploh ne povzroči. Trenutno ima več kot 15 držav EU izjeme v izobraževanju, ki so v celoti ali po večini neplačljive, med njimi tudi Republika Slovenija.

Vljudno vas prosimo, da pri implementaciji DSM Direktive upoštevate naša stališča, da bomo lahko učinkovito opravljali svoje delo.

Lep pozdrav,

V imenu koordinacije Nacionalne skupnosti odprte znanosti

Univerzitetna knjižnica Maribor,
zanjo: dr. Zdenka Petermanec, ravnateljica

